

LAMINUT:
RITVA WEDERHORN
2. 9. 1993

1)

Wederhorn-sukuseura

Historiallista taustaa

Seuraavassa esityksessä kulkevat rinnakkain valtakunnan virallinen historia ja meillä toistaiseksi olevat harvat ja hajanaiset tiedot Wederhorn-suvusta ja sen asuinsijoista vuosilta 1617-1721. Ennen tätä ajanjaksoa tiedämme kaksi suvulle kenties merkittävää vuosilukua:

1543 Jääsken historiassa mainitaan Lemetty-niminen talo.

1580 on merkintä miehestä nimeltä Thomas Teppoin(en), jolla on knaappinaan (= sota-palvelusta suorittava alin, talonpoikainen vapaamies) Olli Antinpoika Lemetty. Tästä tuli sittemmin vapaatilallinen.

SUOMI SUURVALLAN OSANA

Ruotsi-Suomen mahtavuuden aika 1617-1721. Suurvalta luotiin sodan tietä, ja ilman Suomea tätä asemaa ei olisi saavutettu.

1611-1632 Kustaa II Adolf

Monipuolisesti lahjakas nuori - vasta 17-vuotias - hallitsija sai valtaistuimelle noustessaan isältään Kaarle IX:ltä perinnöksi sodan kaikkien kolmen naapurin, nimittäin Tanskan, Venäjän ja Puolan kanssa. Venäjän kanssa solmitussa Stolbovan rauhassa (1617) tsaari luovutti Ruotsille Nevajoen, Käkisalmen läänin ja Inkerinmaan "kaikkine lääneineen, maineen ja ihmisineen". Ruotsi siis laajeni Laatokkaan asti ja sai haltuunsa Itämeren kaupan. Käkisalmen lääniä ja Inkeriä hallittiin voittomaina, niiden väestöllä ei ollut edustautumisoikeutta Ruotsi-Suomen valtiopäivillä eikä niissä sovellettu asevelvollisuutta. Ulkopolitiikan polttopiste siirtyi pois idästä ja Suomen alueelta etelämmäksi ja sitten länteen.

Ennen vuotta 1617, siis ennen Stolbovan rauhaa, Jääski oli ollut rajapitäjänä.

Viipuri oli vuoden 1617 jälkeen maan tärkein kauppakaupunki.

Suomi alkaa ruotsalaistua, koska Ruotsin ja Suomen laitokset yhtenäistetään. Asiakirjojen kieli on jo vanhastaan ruotsi, ja nyt maahan tulee entistä enemmän ruotsalaisia virkamiehiä.

Sotaväki hankittiin Suomesta väenotoilla, ja varakas talo saattoi varustaa ratsumiehen, jolloin se vapautui veroista ja väenotosta. Väenotto tapahtui pitäjittäin. Kaikki asekuntoiset rahvaan miehet - yleensä 15-30-vuotiaat - tulivat kutsuntatilaisuuteen, ja heistä otettiin tavallisesti joka kymmenes. Kustakin pitäjästä vietiin 10-20 miestä. Kammoksutuista väenotoista koetettiin päästä karkaamalla, vouti tai upseeri lahjomalla, tai sitten yhdeksän miestä keräsi rahaa ja pestasi kymmenennen. 1600-luvulla armeijan rulliin joutuminen tiesi lähes elinikäistä palvelua.

Uutta oli, että joukko-osastoista, jotka siihen saakka olivat olleet tilapäisiä, tehtiin pysyviä muodostelmia. Suomi joutui rekrytoimaan 9 jalkaväkirykmenttiä ja 3 ratsuväkirykmenttiä - suhteellisesti suuremman osan valtakunnan sotavoimasta kuin sen väkiluku olisi edellyttänyt.

Hallinnossa oli nelisäätyinen valtiopäiväjärjestys: aatelisto, jonka arvo oli perinnöllinen ja jolla oli vapautus ratsupalveluvelvollisuudesta, papisto, porvaristo ja talonpojat.

Maaailmanhistorian keskeisiin tapahtumiin kuuluvat Saksassa raivoava suursota, joka tunnetaan nimellä 30-vuotinen sota, alkoi 1608. Ruotsi liittyi mukaan vuonna 1630. Tässä sodassa oli suomalaisten osuus ratkaiseva. Heitä oli noin 18 000 miestä, suhteellisesti enemmän kuin ruotsalaisia. Sisukas ja häikäilemätön taistelutapa toi heille nimen hakkapeliitat, joka syntyi heidän taisteluhuudostaan "Hakkaa päälle!". Suomalaisten panoksena

sodassa ei ollut ainoastaan pelottavan maineen saavuttanut miehistö- ja päällystöaines. Heitä oli myös ylimmissä johtoportaisissa, esimerkiksi Kustaa Horn, sotamarsalkka Åke Tott, Kaarina Maununtyttären tyttärenpoika, jota kuningas nimitti "lumiaurakseen", ja hakkapeliittain päällikkö ratsuväenkenraali Torsten Stålhandske.

Suomalaiset sotilaat taistelivat yli 20 vuotta keskieurooppalaisella maaperällä. Näin kuvailee heitä professori Eino Jutikkala:

"He olivat lähteneet kaskiahoiltaan ja savupirteistään; jotkut heistä eivät edes olleet nähneet harmaata suomalaista kaupunkipahasta ennen kuin kuljetettaessa pitkälle matkalle oudon meren yli, ja nyt he vaihtoivat jokapäiväisen juomansa piimästä viiniin ja näkivät päivässä enemmän loistoa kuin olisi saattanut löytää koko köyhästä Suomesta. Eloonjääneet sotamiehet palasivat kotimaahan uutta nautintoainetta, tupakkaa repussa, ja heidän upseerinsa toivat myötänsä kirjoja ja gobeliineja; ja näkymättömänä seurasi heitä kaikkia paluumatkalla itsetunto, ylpeä tietoisuus siitä, että suomalaisten nimi oli pelättyjen hakkapeliittojen ansiosta ensi kerran tullut mainituksi kautta koko Euroopan."

Kuningas Kustaa II Adolf kaatui Lützenin taistelukentällä vuonna 1632. Sota päättyi Westfalenin rauhaan vuonna 1648.

Osallistuminen suursotaan johti uusiin sotiin, eikä loppua näkynyt.

Iänikuinen sotiminen ja sitä luultavasti seurannut elintason aleneminen olivat hintana siitä, että Ruotsista oli tullut suurvalta.

Åke Tottin alaisuudessa oli upseereina Wäderhorneja ja Wädurhorneja.

KREIVIN AIKA JA KREIVIEN AIKA

Suomesta muodostettiin tilapäinen kenraalikuvernöörikunta. Kenraalikuvernöörinä toimi vuosina 1637-1640 ja 1648-1654 ruotsalainen ylimys Pietari Brahe, joka suhtautui tehtäväänsä kuin olisi hoitanut omaa ruhtinaskuntaansa.

Hän harrasti innokkaasti suomalaistamista, perusti Turun yliopiston, ja hänen toimestaan käännettiin koko Raamattu suomeksi (1642). Lähtiessään Suomesta toisen kerran hän lausui kuuluisat - ja todet - sanansa: "Minä olen maahan ja maa minuun hyvin tyytyväinen."

Noin 40 vuotta varsinaisen Raamatun ilmestymisen jälkeen painettiin erillinen sotaraamattu. Tällainen raamattu oli Harjun talossa, jota nimitettiin myös Sotilaan taloksi. Valitettavasti kirja ei tullut mukaan talvisodan evakkomatalle. Vuonna 1652 perustettiin Vehkalahden/Wexlax (Haminan) kaupunki. Mainitaan myös Virolahti nimellä Wederlax.

1632-1654 kuningatar Kristiina

Kustaa II Adolfin tytär oli isän kaatuessa kuusivuotias, ja siksi perustettiin viiden ylimyksen muodostama holhoojakunta. Seurasi "kreivien aika": aatelisto oli mahtavimmillaan. Se siirsi talonpoikien kruunulle maksamia maaveroja itselleen ns. lahjoitusten muodossa ja omi kaikin puolin valtaa itselleen. Esimerkiksi Pohjanmaa ja Käkisalmen lääni olivat miltei kokonaan lahjoitusmaina. Muualla Suomessa lahjoitettuna oli noin puolet talonpoikaistiloista. Kristiina harrasti enemmän juhlia, keskusteluja ja uskonnollista mietiskelyä kuin politiikkaa. Hän luopui yllättäen kruunusta vuonna 1654, kääntyi katoliseksi ja muutti Roomaan.

Kristiinan kruunustaluopumisvuodelta 1654 on Lemmetyn talon ensimmäinen talonkirja.

1654-1660 Kaarle X Kustaa

Uusi kuningas, Kristiinan saksalaissyntyinen serkku Kaarle X Kustaa

hyökkäsi kohta valtaan tultuaan Puolaan. Kun maamme sotaväki oli melkein kokonaan kaukana Puolassa, venäläiset tunkeutuivat kesällä 1656 Liivinmaalle, etenivät Inkerin läpi Karjalan kannakselle ja hyökkäsivät parin tuhannen miehen voimin Suomeen Laatokan pohjoispuolitse. Lisäksi Käkisalmen läänin ortodoksit liittyivät viholliseen. Hyökkäys herätti tavatonta kauhua Pohjanlahden rannikkoa myöten. Talonpojat, porvarit, jopa koulupojatkin tarttuivat aseisiin, ja vaara saatiin torjuttuksi.

Sukututkimusseuran kirkonkirjoista löytyy
 Jääsken kohdalta merkintä: s. noin 1657
 Peter Michn syntyi ollen ehkä dmal Drag
 Mich Wederhornin isä. Peter kuoli 90-vuotiaana
 18.6.1747.

Kaarle X kuoli äkilliseen sairauteen vuonna 1660. Valta siirtyi hänen 4-vuotiaalle pojalleen, eli taas tarvittiin holhoojahallitusta. Valtion raha-asiat olivat tässä vaiheessa erinomaisen huonolla tolalla, koska verotulot oli lahjoitettu aatelille. Holhoojahallitus ei suinkaan parantanut tilannetta.

1660-1697 Kaarle XI Kustaa

Holhoojahallitus toimi vuoteen 1672, jolloin Kaarle XI otti itse vallan. Vuoden 1680 valtiopäivillä sekä yhteiskunta- että valtiojärjestys kokivat mullistuksen muutaman viikon kuluessa. Tapahtui ns. reduktio, läänitysten, mautilojen ja verosaatavien peruutus. Näin aateliston valtaa riisuttiin ja kuninkaan valtaa vahvistettiin. Ruotsi-Suomesta tuli itsevaltaisesti hallittu monarkia.

Reduktioon kietoutui myös kuninkaan suurisuuntainen sotalaitoksen järjestely. Hän loi systeemin, joka säilyi sekä Ruotsissa että Suomessa kaksi vuosisataa, nimittäin ruotujakolaitoksen. Kukin pitäjä jaettiin 2-6 talon ruotuihin,

joiden tuli asettaa yksi sotamies. Hänet siis pestasi ruotu, ja hänelle annettiin maata viljeltäväksi. Varakkaammat talot sitoutuivat pestaamaan, varustamaan ja ylläpitämään ratsusotilaan, ja ne saivat siitä hyvästä verovapauden. Näitä tiloja nimitettiin rusthollitiloiksi.

On vielä selvittämättä, kuka isännöi mitään tilaa siinä vaiheessa, kun historia mainitsee Lemmetyn tiloja olevan kolme, joista kaksi oli rustholleja ja yksi pienempi.

Ankarat kadot ja luonnonmullistukset johtivat suuriin nälkävuosiin. Vuosina 1695-1697 noin kolmasosa väestöstä kuoli - ei edes musta surma ollut saanut aikaan näin suurta tuhoa. Paljon siirtolaisia virtasi Ruotsiin ja Amerikkaan.

Vuosisadan lopulla Ruotsin väkiluku oli runsas miljoona, Suomen vajaat puoli miljoonaa, Käkisalmen lääni mukaan luettuna.

SUURVALLAN ROMAHDUS

1697-1718 Kaarle XII Kustaa

Isän kuoltua uusi kuningas nousi 15-vuotiaana "mellastavana poikasena" valtaistuimelle.

Rakuuna Mikko, Drag Michael Wederhorn syntyi 1702 ja kuoli 12.12.1761. Hänet haudattiin Jääsken kirkkoon.

Kaarlen raisut sotaleikit muuttuivat todeksi, kun suuri Pohjan sota alkoi vuonna 1700. Ruotsin ympärillä olevat maat, joiden kustannuksella se oli laajentunut, nousivat yhdessä tätä Itämeren suurvaltaa vastaan. Venäjällä hallitsi nyt voimakas tsaari Pietari I eli Pietari Suuri. Sotien alussa Kaarle XII kulki voitosta voittoon ja saavutti komean maineen.

Ruotsin pitkällä itärajalla oli suojanaan vain joukkojen rippeitä, koska armeijan pääosa oli Puolassa. Sillä välin kun Kaarle saavutti hyödyttömiä voittoja Puolassa ja aliarvioi venäläisiä vastustajiaan, venäläiset lähenivät kohti Itämeren ja Suomea, hitaasti mutta varmasti. Vuosi vuodelta kaupunki toisensa, linnoitus toisensa jälkeen joutui heidän haltuunsa. Vuonna 1703 tsaari valloitti Nevajoen varrella sijaitsevan vähäpätöisen Nevanlinnan ja alkoi rakentaa sen lähistölle Pietarin kaupunkia. Vuonna 1706 Pietari toi 20 000 miehen armeijan Viipurin edustalle, mutta kaupunki kesti piirityksen.

Ratkaiseva taistelu käytiin Ukrainassa Pultavassa vuonna 1709. Kaarle XII:n pääarmeija tuhoutui, minkä jälkeen Pietari Suuri määräsi tahdin ja Suomen valloitus alkoi.

Kesäkuussa 1710 kukistui "itärajan lukko" Viipuri 13 viikon piirityksen jälkeen. Sitä yritettiin turhaan vallata takaisin. Saman vuoden syksyllä maahan tuli rutto, joka tuhosi paljon ihmisiä. Vuonna 1713 tsaarin joukot valloittivat Helsingin ja etenivät Etelä-Karjalasta syvemmälle Suomeen. Maassa vallitsi pakokauhu ja paljon säätyläisiä siirtyi Ruotsiin. Etelä-Pohjanmaalla Napuen kylässä Karl Gustaf Armfelt taisteli 5 500 miehen voimin 16 000 venäläistä vastaan ja koki tuhoisan tappion. Aikakirjat kertovat, että "seuraavana keväänä oli Kyrönjoki niin täynnä kuolleita, ettei sen vettä pitkään aikaan saattanut juoda." Armfelt vei joukkonsa rippeet Ruotsiin. Koko Suomi joutui venäläisten haltuun, ja alkoi isoksivihaksi nimitetty ajanjakso (1713-1721), sekasorron ja väkivallan aika. Strategisista syistä venäläiset hävittivät täydellisesti alueita, joita pitkin Ruotsi olisi voinut edetä, esimerkiksi Karjalan Viipurin länsipuolelta.

Kaarle XII kaatui vuonna 1718 ja valtaistuimelle nousi hänen sisarensa.

1719-1720 Ulriika Eleonoora

Tähän lyhyen aikaa hallinneen kuningattaren aikana kuningasvaltaa rajoitetaan.

Alkaa ns. vapauden aika.

Suuri Pohjan sota päättyy

Uudenkaupungin rauhaan 1721.

Rauhanehdot ovat kovat Ruotsin valtakunnalle. Venäläiset vetävät joukkonsa pois, mutta Viro, Liivinmaa, Inkerinmaa, Viipuri menetetään, samoin kuin koko Kaakkois-Suomi suunnilleen nykyistä rajalinjaa myöten. Suomi muuttui Ruotsin kilveksi Venäjän kasvavaa voimaa vastaan. Se on emämaahan verrattuna tavattomasti heikentynyt. Sota on hävittänyt sitä pahasti ja väkiluku on 330 000-340 000 - Ruotsissa 1 440 000.

Jääski jaetaan kahtia: Kuormanpohja jää Ruotsi-Suomen puolelle, loput pitäjistä Venäjälle.

Suomen kielen tutkimuslaitoksen nimi-

toimistosta löytyi haastatteluun perustuva maininta: 1960-luvulta: Lemmetty-niminen mies toimi vakoojana, ja palkkioksi töistään hänet aateloitiin Wederhorniksi ja hän sai virkatalon.